

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Journal of Eskişehir Osmangazi University Faculty of Theology
ISSN: 2147-8171
Cilt / Volume: 6 • Sayı / Issue: 10 • Sayfa / Pages: 7-37

Nûr Sûresi 39-40. Âyetleri Bağlamında İnkârcı Tutum ve Davranışların Allah Katındaki Değeri

The Value of Godless Attitudes and Behaviors in the Sight of Allah in context of Verses 39-40 of Sûrah an-Nûr

Dr. Öğr. Üyesi Arslan KARAOĞLAN

Nigde Ömer Halisdemir Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Theology
karaoglanarslan@hotmail.com
orcid.org/0000-0003-0411-3750

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 07.01.2019
Kabul Tarihi / Accepted : 01.03.2019
Yayın Tarihi / Published : 15.03.2019

Atıf Bilgisi / Cite as: Karaoğlan, Arslan. “Nûr Sûresi 39-40. Âyetleri Bağlamında İnkârcı Tutum ve Davranışların Allah Katındaki Değeri”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/10 (Mart 2019): 7-37. <http://doi.org/10.5281/zenodo.2595064>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir.
/ This article has been reviewed by two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Theology Bütün hakları saklıdır. / All right reserved. <http://dergipark.gov.tr/esoguifd>

Nûr Sûresinin 39-40. Âyetleri Bağlamında İnkârcı Tutum ve Davranışların Allah Katındaki Değeri

Öz ► Kur'ân, çağlar üstü bir yönelişle başta mü'minlerin yanında bütün inkârcıların tutum ve davranışlarının maddî ve manevî değerine vurgu yapar. Buradan hareketle bu makalede olumsuz bir olgu olarak inkârın bireyler üzerindeki etkileşimi ve inkârcı amellerin Allah katındaki değeri ele alınmıştır. Kur'ân, inkâr duygusuna alternatif olarak iman duygusunu önermiş, teslimiyetin İslâm ahlâk nizamı düzleminde küçümsenemez bir fonksiyonu olduğuna dikkat çekmiştir. Dolayısıyla en büyük günah olan inkârdan kurtulma yoluna girilmediği sürece affa açık bir kapının olmadığını söylemek mümkündür. Bu çerçevede araştırmanın öbeğini Nûr Sûresi 39-40. âyetler oluşturmakla beraber konu bütünlüğünü korumak kaydıyla diğer âyetlerden de yararlanılmıştır. Kur'ân'ın genel konteksinden bütün insanların ontolojik olarak eşit oldukları, üstünlüğün dinî ve ahlakî görevleri en doğru şekilde yerine getirmede olduğunu söylemek mümkündür. Kur'ân'a göre iman olgusundan yoksun her türlü tavır ve duruşun değerler erozyonuna uğradığı, iman temelli olmayan amelin sevap boyutuna ilişkin bir veri olmadığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Nûr Sûresi, âyet, inkâr, iman, amel.

The Value of Godless Attitudes and Behaviors in the Sight of Allah in context of Verses 39-40 of Sûrah an-Nûr

Abstract ► The Qur'an draws attention to the material and spiritual value of the attitudes and behaviors of all denialists as well as the Muslim. In this article, by drawing the conceptual framework of the concept of denial we tried to reveal how he was addressed from the hadith and the word of wisdom. We also discussed the negativity of the denial of individuality on the individual and the worthiness of unbelievers, on the floor of God. The Qur'an-i Mubin suggested a sense of faith as an alternative to the feeling of denial and pointed out that submission occupied an important place in the Islamic moral system. In this frame, it is available to state that the greatest sin was closed because denial is a pitch dark and closed circle. Otherwise, the blows from the denial, the suspicions placed by the blows put out the light of the place of faith and transforms the place into a deserted desert. While doing research, we have made use of other verses have been used to ensure the integrity of the subject, verses between 39-40 of Nûr's basic expressions. In addition to this, we pointed to the unworthiness and meaninglessness of the attitudes and actions of unbelievers in Qur'an, referring to various interpretations, in addition to various interpretations, especially with regard to many commentaries in connection with the given subject. We can say that there is no data on the dimension of the reward of faith, which is not faith-based, that all kinds of attitudes and positions without faith are subject to erosion.

Keywords: Sûrah an-Nûr, verse, unbelief, action, faith.

Extended Abstract

The most valuable and the most beautiful person was created, the caliph of the earth and has been the owner of many blessings. People who do not know the glorification of blessings, do not know God and who do not want the life of the people who want to receive higher rank and honor is received. It goes down to the bottom of the asset category or even below. In this context, when we examine the Qur'an, we talk about human behavior in many profiles, insist on the belief, denial character and psychology of human beings and make some evaluations. According to the messages given by the revelations that include the psychology of denial, there are certain thoughts that lead to the denial of the individual: Indeed, at the beginning of these motives comes greatness. The concepts such as rut, haughtiness, declination, and self sufficient compared to in the Quran. The Qur'an have been used as the companions of the word ar arrogance. In a sense, arrogance has become an organic element of denial. In the Qur'an, the destinies are mentioned among the basic qualities of satan and infidel. It comes from the same root as arrogance. There is a prejudice, bias, egoism and closedness to new views.

The Qur'an draws attention to the material and spiritual value of the attitudes and behaviors of all denialists as well as the Muslim. In this article, by drawing the conceptual framework of the concept of denial we tried to reveal how he was addressed from the hadith and the word of wisdom. We also discussed the negativity of the denial of individuality on the individual and the worthiness of unbelievers, on the floor of God. The Qur'an suggested a sense of faith as an alternative to the feeling of denial and pointed out that submission occupied an important place in the Islamic moral system. In this frame, it is available to state that the greatest sin was closed because denial is a pitch dark and closed circle. Otherwise, the blows from the denial, the suspicions placed by the blows put out the light of the place of faith and transforms the place into a deserted desert.

While doing research, we have made use of other verses have been used to ensure the integrity of the subject, verses between 39-40 of Nûr's basic expressions. In addition to this, we pointed to the unworthiness and meaninglessness of the attitudes and actions of unbelievers in Qur'an, referring to various interpretations, in addition to various interpretations, especially with regard to many commentaries in connection with the given subject. We can say that there is no

data on the dimension of the reward of faith, which is not faith-based, that all kinds of attitudes and positions without faith are subject to erosion.

It is possible to say about the source of the faith and the denial: Man has a seed of faithlessness in nature. The denier recognizes contradictions in his moral positions and emotional relationships, just as the same faithful. In general, there is the view that atheists channel their religious needs towards a human subject. This view, based on an understanding that the human spirit possesses a natural piety characteristic, has been persistently advocated, in particular by Jung. According to Jung, faith and faithlessness are composed of categories of choice that function in the same way but take place at different poles. Essentially, God, which man believes, is his most powerful spiritual attitude. The strongest and most influential factor in a person's soul provides a faith, obedience, and loyalty that a God may want from man. What is inevitable in the human spirit is the God in this (psychological) sense, and God is absolute in the soul. "Blasphemy makes the produced values dysfunctional." denial of the verses and blessings of Allah, if they do what they do, if they really have good things, they will be seen as worthless and meaningless in the presence of Allah Almighty. It can be seen in the form of a great unfairness that, as well, it can be seen as a second ungrateful behavior, that those who are thankful for the blessings of Allah will be appreciated for their smallest goodness. Hence, feeling, thoughts, attitudes and behaviors whose foundation is not based on faith are meaningless and worthless, considering the purpose of creation of man and universe.

1. Giriş

Mükerrerem ve en güzel bir şekilde yaratılan insan, yeryüzünün halifesi ve sayılamayacak kadar birçok nimetin de sahibi olmuştur.¹ Ayrıca o, birçok varlıkta bulunmayan okuma, anlama, konuşma, irade, akıl ve fikir gibi çeşitli yeterlilik ve geliştirilebilir yeteneklerle donatılmış, İslam'ın irfânî yüceliş ve değerler sisteminde anlam bulan bir kimlik bulmuştur. Nimetlerin şükürünü bilmeyen, Allah'ı tanımayan ve onun istediği hayata yönelmeyen kimselerin ellerinden üstün mertebe ve şeref alınır. Varlık kategorisinin en alt basamaklarına hatta

¹ el-Bakara 2/30; Sâd 38/26; el-Enâm 6/165; el-İsrâ 17/70; el-Lokman 31/20; 10/13-14, 73; 11/56-57; 27/62; 35/39; et-Tin 95/4.

NÜR SÜRESİ 39-40. ÂYETLERİ BAĞLAMINDA İNKÂRCI TUTUM VE DAVRANIŞLARIN
ALLAH KATINDAKİ DEĞERİ

daha aşağısına iner.² Bu çerçevede Kur'ân'ı incelediğimiz zaman onda birçok profildeki insan davranışından bahsedilmekte, insanın inanç, inkâr karakteri ve psikolojisi üzerinde ısrarla durulmakta ve bazı değerlendirmeler yapılmaktadır. Bu bahsedilen eylem sahiplerinden biri de kâfir insan tipolojisidir. Başta Nûr Sûresi 39 ve 40. âyetleri olmak üzere diğer pek çok âyette inkâr psikolojisi, inkârcı davranışların anlamsal boyutu ve inkârcı kimselerin kişilik özelliklerine dair etraflı açıklamalar bulunmaktadır.

Kur'ân, insanı küfre sevk eden istiğna, istikbar, taklid ve bilinçli inkâr tutumu gibi kişiye manevi fonksiyonu kaybettiren birtakım unsurlardan söz etmektedir. Kurân-ı Kerim tarih boyunca insanın anlam arayışının kendinin ve dünyanın ontik boyutu üzerine kurulu olmadığını, ahlakî olarak onun anlam arayışının 'ne' olduğu üzerine inşa edildiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda kimi insanı negatif bir duruma düşüren temel faktör şeytan örneğinde olduğu gibi istiğna ve istikbardır. Bir başka ifadeyle varoluşsal(egzistansiyel) bilinç halinin dünya hayatının cazibe merkezinde erimesidir. İçinde hayat bulduğu dünyanın teleolojik açıdan bir başlangıç ve nihayetinin olmadığı tam tersine kendiliğinden olduğu şeklinde bir nihilist yönelişe kaymasıdır.³

İnkâr psikolojisine yer veren âyetlerin⁴ verdiği mesajlara göre⁵ bireyi inkâra götüren bazı saikler vardır: Nitekim bu saiklerin başında büyüklenme (istikbar) gelir. Kur'ân'ı Mübinde bagy/ بغي batar/ بطر, utuvv/ عتو, tuğyan/ طغیان ve istiğna/ استغناء gibi kavramlar, kibir kelimesinin anlamdaşı olarak kullanılmıştır. Ayrıca Kur'ân'da tekebbürün Allah'a, peygambere ve kullara olmak üzere üç boyutuna vurgu yapılmıştır.⁶ Söz gelimi, "İnkâr edenler, cehenneme arz edildikleri gün, onlara 'Siz, dünya hayatında bütün iyi şeylerinizi bitirdiniz ve onlardan istediğiniz gibi yararlandınız. Lakin bu gün, hem dünyada haksızca büyüklük taslamış olmanız, hem de fasıklık etmeniz nedeniyle küçültücü bir azap ile cezalandırılacaksınız' denir." (el-Ahkaf 46/ 20), "Sana, âyetlerim gelmişti de, onları yalanlamış, büyüklemiş ve inkâr edenlerden olmuştun." (ez-Zümer 39/59)

² en-Nisâ 4/45; el-Furkân 25/44; Bakara 2/171.

³ İlhami Güler, *Kur'ân'ın Ahlak Metafizigi*, (Ankara: Ankara Okulu, 2015), 106- 107.

⁴ el-Bakara 2/55; el-En'âm 6/124; el-İsrâ 17/90, 93; es-Sebe', 34/31; el-Nisâ 4/173; el-A'râf 7/36,40; Yûnus 10/75; el-Ankebût 29/39; Nûh 71/7.

⁵ Ali Yılmaz, "Kur'ân'a Göre İnkârın Psikolojik Tezahürleri", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20 (Güz 2003): 91-128.

⁶ Hayati Aydın, *Kur'ân'da İnsan Psikolojisi*, (İstanbul: Fecr Yayınları, 2002), 244-252.

"Meleklerin tamamı onun için secde etmişti; yalnız İblis hariç. O, büyülenmiş ve kâfirlere olmuştu." (es-Sâd 38/ 72-74) gibi ayetler kibrin ferdin dünyevî ve uhrevî hayatına verdiği zararı açıklamaktadır. Aşırı gurur, insanın Allah'ı red-detmesine ve kendisini ilah yerine koymasına neden olmaktadır.⁷

Bir anlamda kibir, inkârın organik bir ögesi haline gelmiştir. Kur'ân'da istikbâr, şeytanın ve kâfirin temel nitelikleri arasında zikredilir. Kibir ile aynı kökten gelmektedir. İstikbâr psikolojisinde peşin hüküm, tarafgirlik, egoistlik, mutaassıplık ve yeni görüşlere kapalı olma vardır. Dolayısıyla büyülenen insanın objektif görüşten uzak olması onun ayırıcı özelliği olarak karşımıza çıkar.⁸ Ayrıca inkârcılar zannın, vehmin, erdemsizliğin ve büyülenmenin bataklığında yok olup gider.

İnkâr duygusuna sahip olanlar, dini, insanı köleleştiren bir pranga, ağır bir yük, bir yanılğı ve aldatmaca olarak görmekte, kendilerine sonsuz bir güven duymakta ve haklı olduklarını söylemektedir. Bu tip bireyler bağımsızlık dürtüsünün etkisiyle çoğu kez kendilerini ilah yerine koymaktadır.⁹ Küfrün öncülerinin zihin ve gönül dünyalarında bir bölünme, keşmekeşlik ve savrulma yerleşir ve onlar bunun sonucunda yalnızlaşmaya doğru giderler.

Kanaatimize göre insan temelde bilgisizlik ve inatçılık gibi iki sebepten ötürü küfre yönelebilir. Duygu, düşünce ve davranışlarını inkâra göre düzenleyen kişiliklere ve buna yönlendiren sebeplere ayrıntılı bir şekilde yer veren Kur'ân,

⁷ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1996), 208; Muhsin Demirci, *Kur'ân'ın Temel Konuları*, (İstanbul: İfav Yayınları, 2003), 121.

⁸ Ejder Okumuş, *Kur'ân'da Toplumsal Çöküş*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2007), 116; Kur'ân'da istikbâr kavramına benzer veya çok yakın anlamda kullanılan "bağy" ve "istiğna" kelimeleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ebû Hilal el-Askerî, *el-Furûk fi'l-Lüğa*, trc. Veysel Akdoğan (İstanbul: İşaret Yayınları, 2009), 342; Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ el-Kazvîni er-Râzi, *Mu'cemü mekâysî'l-Lüğa*, thk. Züheyr Abdülmühsin Sultan, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1986), 1: 130; Yusuf Kerimoğlu, *Kelimeler ve Kavramlar*, (İstanbul: İnkılab Yayınları, 1990), 11-13.

⁹ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 208; Muhsin Demirci, *Kur'ân'a Göre İnsan ve Sorumlulukları*, (İstanbul: İfav Yayınları, 2010), 105-117; Ali Fuat Başgil, *Din ve Laiklik*, (İstanbul: Yağmur Yayınları, 1996), 24, 25-26; Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, (İstanbul: Remzi Yayınları, 1998), 324; İsmail Fenni Ertuğrul, *Lügatce-i Felsefe*, (İstanbul: Matba'a-i Âmire, 1341), 531-553; Ahmed Hamdi Akseki, *Müslümana Büyük İlmihal (Dini Dersler)*, (İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1971.) 356.

NÜR SÜRESİ 39-40. ÂYETLERİ BAĞLAMINDA İNKÂRCI TUTUM VE DAVRANIŞLARIN
ALLAH KATINDAKİ DEĞERİ

bu konuyu psikolojik ve sosyolojik unsurlar¹⁰ olarak iki açıdan sunmuş, psikolojik motivlerin, küfür halkasının üyesi olan bütün bireylerde görülebileceğini genelgeçer söylemlerle ortaya koymuştur.

2. Nûr Sûresinin 39-40. Âyetlerinin İç Bağlamı ve Tarihi Arka Planı

Siyah ile beyazda olduğu gibi her şey zıddının yanında daha iyi farkedilir. Allah'a iman eden, O'na kulluk şuuru kesintisiz hale gelmiş bulunan, güzellik ve menfaatlerin ibadetlerini engelleyemediği güzel insanlar ve bunları bekleyen ödüller benzetme ve temsil yoluyla anlatıldıktan sonra yine aynı üslûpla bu defa inkâr edenlerin durumu, âdeta bir tablo gibi gözler önüne seriliyor. İman etmeyen insanların da dünyada, kendileri ve başkaları için faydalı, hayırlı işleri, eserleri, hâsılı yapıp ettikleri vardır; ancak bütün bunların faydası ve etkisi dünyada kalır, onların sevap ve sonucunu âhirete taşımanın şartı imandır. Allah'a ve âhirete inanmayan bir kimse öldüğünde, dünyadaki kazancının ve eserlerinin orada kaldığını, buraya eli boş geldiğini görür. Kurân bunu mükemmel bir temsille muhataplarına sunar. İnanıcı olmayanların, mutlak hakikati inkâr edenlerin dünyada yapmış oldukları iyi işler de vardır ama âhirette inançsızlığın koyu karanlığı onları örtmüş, hesapta ve terazide görülmez hale getirmiştir.¹¹

Bu çerçevede âyetler arası bağlam hakkında şunlar söylenebilir: Hiçbir dünyevî uğraşın iman ve ibadeti bir yaşam şekli haline getirenleri namaz ve zekât konusunda duyarsızlığa götüremeyeceğine vurgu yapılmıştır. Dengeli bir hayat yaşanması üzerinde durulmuş, mü'minlerin durumu bu şekilde belirtildikten sonra onların dünyada Allah'ın nuruyla aydınlanacakları ve bu nur sayesinde salih amele tutunduklarına dikkat çekilmiştir. Ayrıca müminlerin teselli edici olarak ahirette de sürekli güzellik ve birçok ödül elde edecekleri ifade edilmiştir. Aynı şekilde âyetler arası bağlam kapsamında kâfirlerin ahirette şiddetli azabın, dünyada ise zihinlerinin ve gönüllerinin karanlık ve kararsızlık

¹⁰ Psikolojik süsleyici öğeler; hissî (duyguya dayanan büyülenme, istememezlik, inatçılık, nankörlük...) ve düşünsel motifler (vehim, aşırı şüphe...) olmak üzere ikiye ayrılır. Sosyal unsurlar ise, yaşadığı ortam, markaja alma ve zora koşma gibi sosyal içerikli aktivitelerdir. Aydın, *Kur'an'da İnsan Psikolojisi*, 73-210; 215-305; Dücane Cündioğlu, *Hız. İnsan*, (İstanbul: Kapı Yayınları, 2011), 51.

¹¹ Kurul, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, (Ankara: TDV Yayınları,2006), 4: 85.

içinde olacakları, hedef ve istikametten uzak olacakları belirtilmiştir.¹² Dolayısıyla Kur'an'da inkârcıların davranışlarının uhrevî karşılığının anlatıldığı bu minvalde gelen birçok âyet bulunmaktadır. Konumuz bağlamında ele aldığımız ayetler Nur Sûresi 39-40. âyetleridir. Bu ayetlerde inkârcıların amelleri şöyle betimlenmektedir:

وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيَعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاءً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَوَجَدَ
اللَّهُ عِنْدَهُ فَوْقَيْهِ حِسَابًا وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ

أَوْ كظُلُمَاتٍ فِي بَحْرِ لُجِّيٍّ يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ
بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكِدْ يَرِيهَا وَمَنْ لَمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِنْ نُورٍ

“İnkârcılara gelince, onların yaptıkları işleri, kimsenin olmadığı تنها çöllerdeki serap gibidir ki susayan onu su sanır; sonunda ona ulaştığında orada herhangi bir şey bulamamış, üstelik yanı başında da (inanmadığı, kendisinden sakınmadığı) Allah'ı bulmuştur; Allah ise, onun hesabını tam ve eksiksiz görmüştür. Allah hesabı çok çabuk görür. Veya (o kâfirlerin duygu, düşünce ve davranışları) engin bir denizdeki kapkaranlıklar gibidir; (öyle bir deniz) ki, onu dalga üstüne dalga kaplıyor; üstünde de bulut... Birbiri üstüne karanlıklar... İnsan, elini çıkarıp uzatsa, hemen hemen onu dahi göremez. Bir kimseye Allah nûr vermemişse, artık o kimsenin aydınlıktan sahip olduğu bir şey yoktur.” (en-Nûr 24/39-40) Görüldüğü gibi iman ile birey birbirinden uzaklaşmış, kendi başlarına kalmışsa manevi dağılma ve çözülmenin bütün şartları doğmuştur. Bu tipler karanlık bir boşluğun içerisinde eriyip gitmektedirler.

Rivâyete göre Nûr sûresi 39. âyetin Utbe b. Rabîa b. Ümeyye veya Şeybe b. Rabîa b. Abdî Şems¹³ hakkında nazil olduğu ifade edilmektedir. O, Câhiliye devrinde zahid gibi yaşayan biridir. Hristiyanlığa göre ibadet etmiş, rahip elbisesi giymiş ve yaşamını Hristiyanlığa göre düzenlemiştir. Ancak İslâmiyet gelince de dini inkâr etmiştir.¹⁴ Ebu Sehl'den gelen bir başka rivâyete göre, Âyet-i kerîme kitab ehli hakkında inmiş, Dahhak'a göre ise kâfir kimsenin hayırlı

¹² Câbir b. Musa b. Abdulkadir b. Câbir Ebû Bekir el-Cezâiri, *Eyserü't-tefâsir li kelâmi'l-aliyyi'l-kebir*, (Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 2003), 2: 575.

¹³ Ebü'l-Hasen Mukâtil b. Süleyman b. Beşir el-Ezdî el-Belhî, *Tefsîrû mukâtil b. süleyman*, thk. Abdullah Mahmuh Şahâne, (Beyrut: Dârü lhyâi't-Türâs, h. 1423), 2: 202.

¹⁴ Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habib el-Basrî el-Bağdadî el-Mâverdî, *Tefsîrû'l-mâverdî (en-Nüket ve'l-Uyûn)*, thk. es-Seyyid b. Abdülmaksûd b. Abdürrahim, (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye ty.), 4: 110.

NÛR SÛRESİ 39-40. ÂYETLERİ BAĞLAMINDA İNKÂRCI TUTUM VE DAVRANIŞLARIN
ALLAH KATINDAKİ DEĞERİ

amelleri olan sıla-i rahim, komşulara faydalı olmak gibi konuların değerlendirilmesi üzerine nâzil olmuştur.¹⁵

İzzet Derveze'ye göre bu âyetler söz konusu rivâyetle bütünlük arz etmemekte bütünlük esasına göre okunduğunda da önceki âyetlerde geçen örneğe karşılık bir başka örnek sunmaktadır. Kaldı ki, bu rivâyetin sahibi Beğavî de, birçok ulemanın, bu âyetin tüm kâfirler için nazil olduğunu söylediklerini aktarmıştır.¹⁶ Nitekim müfessirlerin cumhuru da bu görüştedir.¹⁷ Dolayısıyla bu âyetin bir şahıs hakkında inmesinden ziyâde bütün inkârcılara hitap ettiği anlaşılmaktadır.

Nûr Sûresi 40. âyetin sebab-i nüzûlüne dair şu bilgiler mevcuttur: Mukatil b. Süleyman'a göre bu âyet Utbe b. Rabia hakkında nazil olmuş, O cahiliye döneminde bağlanacağı bir din arayışına girmiş bu yüzden rahiplerin kıyafetlerini giyinmiş, daha sonra da İslâm gelince kâfir olmuştur. el-Maverdî de, bu âyetin Şeybe b. Rabia hakkında indiğini belirtmektedir. O cahiliye döneminde rahipler gibi davranmaya çalışmış, yün elbise giyinmiş ve bağlanacağı dini araştırmış lakin İslâm gelince küfre sapmıştır. Kurtubi gelen bu iki rivâyetin ortaya koyduğu bilgi hakkında şunları kaydeder: Gerek Utbe b. Rabia gerekse Şeybe b. Rabia olsun her ikisi de kâfir olarak ölmüştür. Dolayısıyla âyet-i kerîme ile her ikisinin de, başkalarının da kastedilmiş olma ihtimali sözkonusudur. Ayrıca bir başka rivâyete göre ise âyet Abdullah b. Cahş hakkında inmiştir. O Müslüman olmuş, Habeşistan'a hicret etmiş, Müslüman olduktan sonra da Hristiyanlığa girmiştir.¹⁸

Âyette geçen bazı kelimelerin açıklaması yapıldığında âyetin verdiği mesaj daha iyi anlaşılacaktır. Bu bağlamda âyette geçen kelimelerden biri *سَرَاب*/Serap'tır. Bu kavram, gündüz, aşırı sıcağın olduğu demde, su olmadığı

¹⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi li ahkâmi'l-kur'ân*, thk. Ahmed el-Burdunî, İbrahim el-İtfiyyî, (Kahire: Dârü'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1964),12: 288.

¹⁶ Ebû Muhammed el-Hüseyin b. Mesud el-Begavî, *Meâlimü't-tenzil fi tefsîri'l-kur'ân*, thk. Muhammed Abdullah-Osman Cuma Damiri-Süleyman Müslim, (yy. Darü Tayyibe, 1997), 6: 53; Seyyid Hüseyin Muhammed et-Taba Tabâi, *el-Mizân fi tefsîri'l-kur'ân*, (Beyrut: Cemeâtü'l-Müderrisin, 1997), 15: 132-133.

¹⁷ M. İzzet Derveze, *et-Tefsîrü'l-hadis*, trc. Şaban Karataş, Ahmet Çelen, Mehmet Çelen (İstanbul: Düşün Yayınları, 2014), 6:356.

¹⁸ Kurtubî, *el-Câmi li ahkâmi'l-kur'ân*, 12: 286.

halde göze suyun görünmesi durumuna isim olarak verilmiştir. Serap, insanın çölde giderken öğle vakti aşırı sıcak dalgasından güneş parıltılarını görünce bunu yeryüzündeki bir ırmak ya da durgun su zannetmesini içeren bir isimdir.¹⁹ Âyette yer alan bir diğer kelime *بِقَيْعَةٍ* 'dur. Açık, yayılmış, düz, her tarafı aynı durumda olan yeryüzü demektir.²⁰ Ayrıca âyette geçen *الظَّمَانُ* kelimesi susamış bir kimse anlamına gelmektedir. Âyetteki *لَجِيٍّ* kelimesi ise derinliğinden dolayı dibinin bulunamamasına, büyük suya, denizin dalgalarının birbirine çarpmasına denir.²¹ Ayrıca âyetlerin nüzûl sebebi ve onun içerisinde geçen kelimelerin anlamları ifade edilmiştir.

İmanın ve inkârın kaynağı hakkında ise şunları söylemek mümkündür: İman gibi inkâr da aynı psikolojik kuvvetten doğmaktadır. İnsanın tabiatında inançsızlık tohumu vardır. İnkârcı birey aynı mü'min gibi ahlaki duruşlarında ve duygusal ilişkilerinde çelişkileri tanır. Genelde dinsizlerin kendi dinî ihtiyaçlarını insanî bir konuya doğru kanalize ettikleri görüşü vardır. İnsan ruhunun tabii bir dindarlık özelliğine sahip olduğu tarzındaki bir anlayışa dayanan bu görüş, özellikle Jung tarafından ısrarla savunulmuştur. Jung'a göre, iman ve inançsızlık, aynı tarzda işleyen fakat farklı kutuplarda yer alan tercih kategorilerinden oluşur. Esasen insanın inandığı Tanrı, en kuvvetli ruhî tavır olarak onda etkili olmaktadır. Bir ferdin ruhunda en kuvvetli ve en etkili faktör, bir Tanrı'nın insandan isteyebileceği bu iman ve takvayı, itaat ve sadakati kendine sağlar. İnsan ruhunda kaçınılmaz olan, hâkim olan şey bu (psikolojik) anlamda Tanrı'dır ve Tanrı ruhta mutlak biçimde vardır.²² Kur'ân-ı Kerim küfür ve kâfirler hakkında kapsamlı bilgiler sunmuş, küfrün ne kadar ağır bir yük, kâfirlerin değişmeyen bir fikri sabitelerinin olduğunu, bunun neticesinde de ruhsal bir düzensizlik çinde bocaladıklarını, bozuk psikolojik durumlarını ve karşılaşacakları büyük cezaları haber vermiştir.²³

Bu çerçevede ele almaya çalıştığımız her iki âyette kâfirlerin durumlarının hareket ve canlılık dolu iki ilginç sahnede canlandırıldığını söylemek mümkün-

¹⁹ Ebü'l-Fadl İyâz b. Musa b. İyâz b. Amr el-Yahsibî es-Sebtî, *Meşârikü'l-envâr alâ sihâhî'l-âsâr*, (yy: Mektebetü'l-Atika, ty.), 2: 211.

²⁰ İbn Faris, *Mü'cemü mekâyisi'l-lüğa*, 1: 281-283.

²¹ Muhammed et-Tahir b. Âşûr, *Tefsîrü't-tahrîr ve't-tenvîr*, (Tunus: ed-Dârü't- Tûnusiyye, 1984), 13: 255-256.

²² Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 205-206.

²³ Ferit Aydın, *İslam'da İnanç Sistemleri*, (İstanbul: Kahraman Yayınları, 995), 120.

NÜR SÜRESİ 39-40. AYETLERİ BAĞLAMINDA İNKÂRCI TUTUM VE DAVRANIŞLARIN
ALLAH KATINDAKİ DEĞERİ

dür.²⁴ Söz gelimi, âyette Hakkı inkâra şartlanmış olanların yapıp-ettikleri çöldükleri serabı, susayan kişinin su sanmasına veya engin bir denizin kopkoyu karanlıklarına, üst üste kopan dalgaların ve tepedeki kara bulutların artırdığı zifiri karanlığa benzetilmiştir.²⁵

Kur'ân'da peygamber kıssalarına bakıldığı zaman her peygamberin bulunduğu toplumu itikâdî yönden değiştirmeye çalıştığı görülür. Çünkü büyük değişimin gerçekleşmesi önce inançta başlar. Değişen inanç, ameli etkiler ve toplum bütünüyle değişir. Dolayısıyla toplum bozuk bir inanca sahip olursa toplumun hayat tarzı ve davranışları da bozuk olur.²⁶ Bu itibarla insanın tutum, davranış ve sosyal ilişkilerinin temelinde inanç ve zihniyetin etkisi tartışılmaz bir yere sahiptir.

İnanma olayını psikolojik olarak ele aldığımızda iman, kişisel bazda tutum ve davranış; sosyal eylemler bazında ise sosyal davranışları çok etkiler. Dinler tarihi incelendiğinde imanın, birey ve toplumların yaşam tarzlarını biçimlendirdiği ve bu olumlu şekillendirme sonucunda onların büyük bir güven içinde oldukları görülür. İmanın tam tersi inkâr ise imanın verdiği güven duygusunu zedeleyen bir özellik taşır. Din ile değişme arasındaki mesele, bizzat dinin kendi tarihi varlığı ile ortaya çıkmaktadır. Nitekim Weber, özellikle dinî, ahlâkî değerlerin ve düşüncelerin toplumsal ve iktisadî varyasyon olgusu içinde yer aldıklarını ve hatta bu değişikliklerin egemen faktör misyonunu üstlendiklerini belirtmektedir.²⁷ Dolayısıyla İslâm insanların ve toplumların başta inanç konusunda olmak üzere batıldan Hakka değişimini istemektedir. Kur'ân'ın vurguyu inanç değişimine yapması ayrıca önemlidir. Çünkü geçmişte olduğu gibi bugün de

²⁴ Ebü'l-Fidâ İsmail b. Ömer b. Keşîr el-Kureşî el-Basrî, *Tefsîrü ibni kesîr*, thk. Sami b. Muhammed b. Selâme, (yy. Dârü Tayyibe, 1999), 6: 70.

²⁵ Vehbi b. Muhammed ez-Zuhaylî, *et-Tefsîrü'l-münir fi'l-akâide ve's-şerîa ve'l-menhec*, (Beirut: Dârü'l-Fikir, 1418), 9: 486.

²⁶ Ejder Okumuş, *Kur'ân'da Toplumsal Çöküş*, 108; Hâbil Şentürk, *Psikoloji Açısından Hz. Peygamberin İbadet Hayatı*, (İstanbul: Bahar Yayınları, ty.), 21-22; M. Said Şimsek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 1993), 91; Seyyid Kutup, *Kur'ân'da Edebi Tasvir*, trc. Süleyman Ateş (İstanbul: İşaret Yayınları, ty.), 187.

²⁷ M. Said Doğan, "Sosyal Değişme ve Din". *Istanbul Journal of Sociological Studies* 27 (Eylül 2011): 41-48.

dinler toplumların en önemli kimliklerini oluşturmaktadır; kültürel ve toplumsal değişim gibi her türlü değişim ve gelişim önce inanç üzerine olmaktadır.²⁸

Kur'ân, duygu ve düşünceleri eğiten bir kitap olduğu gibi beşerî istek ve heveslerin aldaticılığına karşı da bireyleri bilinçlendiren bir kaynaktır. Bu çerçevede Kur'ân, getirdiği mesajla insanların ilahi gerçekliklerden uzak kalmaması gerektiğine vurgu yapar. Nitekim Allah Teâla bu durumun pratiğe dönüşümünü sağlama noktasında, bireylerin hayatlarını iyilik odaklı düzenleyecek, onları doğruya, erdemliliğe yöneltecek inanç sistemini yerleştirmiş bunu yaparken salt akla değil aynı zamanda gönle ve vicdana da hitap etmiştir.²⁹

Fazlurrahman'a göre huzur halinde, sıkıntısız ve güvende olmak anlamına gelen iman, ferdin huzur ve emniyetini sağlar. Dinin temel ilkelerine inanmaya işaret eder. Allah'a inanmayan imanî esasları kabul etmeyen kimse güven, huzur ve şahsiyet açısından bütünlük halinde olmaz. Allah'ı unutturmeyen ve Allah'ın da kendisini unutturmadiğı iman, kalpte gerçekleşen bir fiildir. İman, bireyi ilahi öğretiye kesin olarak teslim eden ve ona sıkıntıya karşı huzur, emniyet ve dayanma gücü kazandıran manevî bir değerdir.³⁰ Bu çerçevede iman, güvenin, huzurun ve Allah'ı unutmamanın ilk adresidir.

İman, insanın hayatına, yaşamı boyunca verdiği mücadeleye ve davranışlarına anlam ve değer katan güçlü bir ögedir. Çünkü mümin, bütün hareketlerini benlik davası için değil, Allah rızası için yapar, bunu yaparken de nihayetinde her edim ve sözünden dolayı iyiden iyiye bir hesap vereceği kaygısı içinde olur. Oysaki inkârcı insanların emek ve çabaları, iman merkezli olmadığından yararsız, kıymetsiz ve anlamsız çabalar toplamından ibarettir.³¹

3. Değersel Perspektiften İnkârcıların Tutum ve Davranışları

İnkârcıların, ahirette tutum ve davranışlarının sevaba dönüşümü olmadığını her iki âyet mükemmel bir teşbih sanatıyla ortaya koymuştur. Nûr Sûresi 39. âyetinde geçen birinci sahnede inkârcıların amelleri büyük ve bomboş bir çöl-

²⁸ Mehmet Bayrakdar, "İslam ve Sosyal Değişim", *Din ve Toplum*, 2/1, (Temmuz 2008): 7-14.

²⁹ Süleyman Koçak, "Kur'ân'da Mesellerle Anlatımın Eğitim Açısından Değeri", *DBAA. Dergisi*, 9/4, (Ağustos 2009): 188-215; Seyyid Kutub, *Kur'ân'da Edebî Tasvir*, 53.

³⁰ Fazlur Rahman, *İslami Yenilenme Makaleleri: 1*, trc. Adil Çiftçi (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2000), 18.

³¹ Kurul, *Kur'ân'ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, 4: 354.

NÜR SÜRESİ 39-40. AYETLERİ BAĞLAMINDA İNKÂRCI TUTUM VE DAVRANIŞLARIN
ALLAH KATINDAKİ DEĞERİ

deki göz yanılması olarak ışık saçan bir serap şeklinde canlandırılmıştır. Bu serap³² susayan kişiyi kendine doğru çeker, o da kendisini bekleyen sonuçtan haberi olmadan o tarafa doğru hızla ilerler ve istediği yere ulaşır ama beklediğini bulamaz. O susayan kişi aklına hiç getirmedeği insanı iliklerine kadar titreten korkunç bir şeyle karşılaşır. Böylelikle kendisini susuzluğun ve bekleyen azabın verdiği iki sıkıntı çepeçevre kuşatır.³³ Bir başka ifadeyle iyi şeyler beklerken iki olumsuz manzarayla karşılaşmak inkârcı bir insan için yıkım olsa gerek. Bu durumu her halde en iyi anlatan cümle “ne umdum ne buldum” ifadesidir.

Yine söz konusu âyette geçen “Kâfir, karşısında Allah'ı bulur.” ifadesi hakkında şunları söylemek mümkündür: İnkârcı insan dünya hayatında kabul etmediği, düşman olduğu ve cedelleştiği Allah'ı orada kendisini bekler durumda bulur. Bir insanın hiç beklemediği bir anda düşmanı ile karşılaştığında nasıl ki şaşkınlık içerisinde olacağı aşikarsa, aynı şekilde inkârcı birinin de her şeyin sahibi olan Yüce Allah ile yüzyüze geldiğinde şaşkınlığının çok fazla ve artmış olacağı kesindir. Elbette son derece şaşkın olur ve korkuya kapılır, panikler ve ne yapacağını bilemez.³⁴

Kâfir, yaptığı faydalı ve iyi eylemlerinden dolayı her ne kadar bir mükâfat kazanacağını iddia etse de, herhangi bir mükâfat elde edemez. İnkârcının yaptığı hayırdan –yakın akraba ziyareti, misafire ikram, yoksula yardım-³⁵ sevap beklemesi susuz insanın seraptan su ummasına benzetilmiştir. Küfür ehlinin de dünyada, kendileri ve başkaları için yararlı, insanları ıslah etmeye vesile olan işleri, eserleri, hâsılı bireye ve topluma yönelik birçok faydalı ve yaşamı rantabil hale

³² Serap; ışık ışınlarının kırılmasından doğan ve çöllerde kolaylıkla gözlemi yapılabilen göz yanılması, uzaktaki bir cisme bakarken sanki bir su yüzeyinden yansımış gibi cisimle birlikte ters görüntünün oluşumu olduğu için susayan kişiyi kendine çeker.

³³ Muhammed Mütevellî eş-Şa'ra'vî, *Tefsirü's-Şa'ra'vî*, (yy. Metâbiu Ehbârî'l-Yevm, ty.), 13: 10285.

³⁴ Seyyid Kutub İbrahim Hüseyin eş-Şâribî, *fi Zilâli'l-kurân*, (Kahire: Dârü's-Şurûk, h. 1412), 4: 2521.

³⁵ Bu duruma şu âyet işaret etmektedir. "Hacılara su dağıtmayı ve Mescid-i Haram'ın bakım ve onarımını, Allah'a ve ahiret gününe iman eden ve Allah yolunda cihad edenin üstlendiği görevlerle bir mi tutuyorsunuz? (Bunlar) Allah katında bir olmazlar. Allah zulme sapan bir topluluğu doğru yola iletmez." (et-Tevbe 9/19). Bu âyet samimi olmayan bir tavırla kutsal bir yerin bakımı, onarımı ve koruyuculuğunu üstlenenlere sevabın olmayacağına işaret etmektedir. (Seyyid Ebü'l A'lâ el-Mevdûdî, *Tefhîmü'l-kur'ân*, trc. Muhammed Han Kayhan v. d. (İstanbul: İnsan Yayınları, 1987), 2: 200.

getiren ürünleri olabilir. Ancak bütün bunların sağladığı iyi sonuçlar ve avantajlar dünyada kalır. Onların sevap ve sonucunu âhirette görmenin yolu ise imandır.³⁶ İnkârcı insan zihin dünyasını Allah rızası yerine, faydacılık (pragmatizm) eğemenliğine göre inşa etmektedir.³⁷

Nitekim inkârcıların hayatının öbeğine menfaatçilik ruhu ve bir işi gerektiği gibi değil de günün şartlarına göre yapma tutumu (idare-i maslahat politikası) girmiştir. Bu açıdan imanın amele değer katacağını vurgulayan şu rivâyet önemlidir; Hz. Aişe'nin (ra), 'Ey Allah'ın elçisi, İbn Cud'an cahiliye döneminde yakın akraba ziyaretinde bulunur, kimsesizlere yemek yedirirdi. O (ahirette) bundan bir sevap elde edecek mi? şeklindeki sorusu üzerine Rasûlullah (sav) şu yanıtı verdi: 'Hayır! İyiliklerin ona bir yararı olmayacaktır. Çünkü o bir gün dahi 'Ey Allahım! Hesabın verileceği günde günahlarımı bağışla.' dememiştir.'³⁸ Dolayısıyla küfür üzere ölen bir kimsenin, dünyada yaptığı hiçbir iyiliği ona fayda vermez, onun cehennemden kurtulmasına ve cennete girmesine vesile teşkil etmez. Sonuç itibarıyla hadiste yer alan "Ya Rabbi, kıyamet günü günahlarımı bağışla dememiştir." ifadesi, İbn Cud'an'ın ahirete iman etmediğini, küfür üzere öldüğünü göstermektedir.³⁹

İman olmadığı zaman yapılan her türlü tutum ve davranış kıymetsizdir. Ayrıca inkârcının başına bir de amelinin/davranışlarının değersiz ve anlamsızlaştığını ortaya koyan bir mesaj da gelmektedir. Nitekim bir âyette inkârcıların edip-eyledikleri her bir iyi işin saçılmış zerrelere haline getirilmesi yani değersiz kılınmasına vurgu yapılması (el-Furkân 25/23) bu gerçeği ortaya koymaktadır.⁴⁰ İnkârcının, mükâfat geleceğine inandığı davranışın karşılığında bir azab ile karşılaşması durumu⁴¹ suya çokça ihtiyaç hissedenin serabı gördüğünde kurtulacağını zanneden susamış insanın haline benzer.⁴² O şahıs su sandığı şeyin serap

³⁶ Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kafi Dönmez, Sadrettin Gümüş, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 4: 84-86.

³⁷ İlhami Güler, *Kur'an'ın Ahlak Metafiziği*, 114.

³⁸ Müslim, "İman", 365.

³⁹ Ebû Zekeriyya Mühyiddin Yahya b. Şeref en-Nevevî, *el-Minhâc şerhu sahîhi müslim b. el-haccâc*, (Beyrut: Dârü İhyâ'î't-Türâsî'l-Arabî, h. 1392), 3: 86.

⁴⁰ Nimetullah b. Mahmud Nahcuvânî, *el-Fevâtihul-ilahiyye vel-mefâtihul-ğaybiyye*, (Mısır: Dârü Kitâbî, 1999), 2: 12.

⁴¹ Muhammed el-Emin b. Muhammed el-Muhtar b. Abdulkadir eş-Şenkütî, *Edvâü'l-beyan fî idâhi'l-kur'an bi'l-kur'an*, (Beyrut: Dârü'l-Fikir, 1995), 5: 550.

⁴² Ahmed Mustafa el-Merâğî, *Tefsirü'l-merâğî*, (Mısır: Şeriketü Mektebe, 1946), 13: 113.

NÛR SÛRESİ 39-40. ÂYETLERİ BAĞLAMINDA İNKÂRCI TUTUM VE DAVRANIŞLARIN
ALLAH KATINDAKİ DEĞERİ

olduğunu görünce yaşadığı bu travma kendine ağır gelir. Tâbiin müfessirlerinden Mücâhid (ö.104/721) bu benzetmede kullanılan ögeler hakkında şunları kaydeder: "Serâb, kâfirin tutum ve davranışlarıdır. Onun seraba doğru yönelmesi ise ölecek dünyaya veda etmesidir.⁴³ Aynı şekilde inkârcı yaptığı iyi tutum ve davranışlarından her ne kadar sevap elde edeceği beklentisinde olsa da, tam tersine bundan dolayı cezayı hak eder.⁴⁴ Görüldüğü gibi inkârcının ortaya koyduğu her türlü iyi-kötü icraatın hiçbir olumlu karşılığı olmadığı da meydana çıkmaktadır.⁴⁵

Küfür, üretilen değerleri, var olan hayırları işlevsiz hale getirir. "Ceza suç cinsinden verilir." fehvasınca inkârcılar, Allah'ın ayetlerine ve nimetlerine kıymet vermedikleri için, onların yaptıkları gerçekten iyi şeyler varsa bu yaptıkları da Yüce Allah katında değersiz ve anlamsız görülecektir. Allah'ın nimetlerine nankörlük edenlerin, kendi en ufak iyiliklerinin takdir edilmesini ummaları ikinci bir nankörce davranış olarak görülebileceği gibi, büyük bir haksızlık şeklinde de değerlendirilebilir. Dolayısıyla temeli imana dayanmayan duyuş, düşünüş, tutum ve davranışlar insanın ve evrenin yaratılış amacı açısından düşünüldüğünden anlamsız ve değersizdir.⁴⁶ Kur'ân-ı Kerim'de inkârcıların amellerinin anlamsızlığını temsil yoluyla anlatan birçok âyet bulunmaktadır. Bu temsillerle küfür ehlinin davranışlarının değersiz olduğunu ortaya koyma amacı güdülmektedir.

Nitekim Yüce Allah kâfirlerin yapıp ettiklerini "engin bir denizdeki zifiri karanlıklara" (en-Nûr 24/40) benzetmektedir. Tefsir külliyatına bakıldığı zaman Nûr Sûresi 39. ve 40. âyetlerde geçen "serap" ve "karanlıklar" kavramlarına farklı bir anlamlar yüklediği anlaşılmaktadır Sözelimi Râzî (ö.606/1209) bu kelimeler hakkında şunları kaydeder:

a) Allah Teâlâ, kâfirin iyi amelini seraba benzetmiş; kötü amelini zulûmâta/karanlıklara benzetmiştir.

⁴³ Ebu Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et- Taberistânî, *Mefâtihu'l-gayb*, (Beyrut: Dârü İhyâi't-Tüuras, h. 1420), 24: 399; Ebü'l-Ferec b. Cevzi, *Tezki-retü'l-erîb fi tefsiri'l-ğarîb*, (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2004), 1: 257-258.

⁴⁴ en-Nahcuvânî, *el-Fevatihul-ilâhiyye*, 2:12.

⁴⁵ el-Bakara 2/217; el-Mâide 5/5; el-Âl-i İmrân 3/22; el-A'raf 7/147; Muhammed 47/1; ez-Zümer 39/65; et-Tevbe 9/69.

⁴⁶ Şehmus Demir, *Kur'ân'ın Temel Hedefi*, (Ankara: Fecr Yayınları, 2014), 66.

b) Âhiretteki amellerin değersizliği çöllerdeki seraba; dünyadakiler ise engin denizdeki karanlıklara benzetilmiştir.⁴⁷

c) 39. âyette inkârcıların amelleriyle kendilerine bir kazanç sağlamalarının mümkün olmadığına; 40. âyette ise onların inanç ve akidelerinin karanlıklara⁴⁸ benzediğine vurgu yapılmıştır.⁴⁹

Dilciler tarafından bahse konu olan âyetlerde “veya” anlamına gelen “وَ” edatı hakkında bazı değerlendirmeler yapılmıştır. Sözelimi “وَ” edatı tercih için kullanılmıştır. Çünkü kâfirlerin iş ve edimleri değersiz veya faydasız olması sebebiyle serap gibidir. Onların tutum ve davranışları, Hakkın nurundan beri olması nedeniyle engin deniz, dalgalar ve bulutlar içinde yer alan koyu karanlıklar gibidir. Ayrıca bu edat çeşnilik için de kullanılmaktadır. Çünkü onların amelleri iyi ise serap gibidir. Eğer yanlış ise karanlıklar gibidir. Filologlar bu açıklamalara ek olarak “Ev” edatının iki vaktin dikkate alınması sebebiyle takdim için de kullanıldığını belirtmişlerdir. Çünkü bu durum dünyada karanlıklar, ahirette ise serap gibidir. Dolayısıyla inkârcıların söz ve edimleri derin bir denizdeki koyu karanlıklara benzetilmiştir.⁵⁰ Görüldüğü gibi bütün bu anlam zenginliğinin çokluğunu âyetteki “وَ” edatına yüklenen görev belirlemektedir. Ayrıca “وَ” edatı hakkında gelen görüşlerin birini diğerine tercih ettirecek güçlü bir karine de olmadığı anlaşılmaktadır.

Bu anlam zenginliğine katkı olması bağlamında şunları da söylemek mümkündür: Âyette geçen “karanlıklar” anlamına gelen “ظُلُمَاتٍ” kavramının çoğul gelmesi karanlığın yoğunluğunu ve çeşitliliğini ortaya çıkarır. Şöyle ki, denizin kendi derinliğinin meydana getirdiği koyuluğun yanında bir de üstteki kara bulutların oluşturduğu karanlık olunca, karanlık üstüne karanlık(karanlığa gömülme) meydana gelmektedir. “İnkâr” bir karanlık, yapılan her kötü iş de o karanlığın yoğunluğunu artıran bir karanlığa benzetilmiştir. Yüce Allah'ın, burada “deniz” kavramına yer vermesi, orada yüzme bilmeyenlerin boğulup gideceğine de işaret etmektedir ki bunlar inkârın kaosu içerisinde olan kimselerdir.

⁴⁷ Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kelbi el-Gırnâti, *Kitâbu't-teshîl li ulûmi't-tenzil*, thk. Abdullah el-Hâlid, (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1416), 2: 71.

⁴⁸ Râzi bu sonuca şu âyetin işaret ettiğini belirtir: Yani, “Allah Teâla inananları, karanlıklardan, yani küfürden çıkarıp, nûra girdirir.” (el-Bakara 2/257.)

⁴⁹ Râzi, *Mefâtihu'l-gayb*, 24: 400.

⁵⁰ Vehbe Zuhayli, *et-Tefsîrü'l-münir*, 28: 256.

NÜR SÜRESİ 39-40. AYETLERİ BAĞLAMINDA İNKÂRCI TUTUM VE DAVRANIŞLARIN
ALLAH KATINDAKİ DEĞERİ

Dolayısıyla üzerlerine karanlık çökmüş karanlığa gömülmüş bir durumdadırlar. İşledikleri her kötü iş ve edim de o karanlığın koyuluğunu artırmakta ve kopko-yu karanlığa çevirmektedir.⁵¹

Âyette siyah ve karanlıklar ifadesi çok katmanlı bir anlam dünyasına vurgu yapmaktadır. Şöyle ki inkârcıların duygu ve düşünceleri siyahın mübhemliğine yok ediciliğine ve nesneyi görünmez kılan özelliğine benzetilmiştir. Dolayısıyla karanlıklar kötülüğü sembolize eden bir özellik kazanmıştır. Bu benzetmeyle kâfirlerin umutsuzlukları ve çaresizlikleri net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Râzi'ye göre bu temsili anlatımın gayesi kâfirlerin cahilliklerinin büyüklüğünü ortaya koymaktır. Böylelikle karanlıklar nedeniyle görmenin imkânsızlığı ortaya çıkmaktadır.⁵² Dolayısıyla zifiri karanlığı içeren bir inanışı içselleştiren bireylerin duyuş, düşünüş, yaptığı iş ve sergilediği tutum da karanlık olmaktadır. Böyle bir karanlık dünyanın bireyleri aynı zamanda nurdan yoksun bir gönlün ve beynin de sahibi olurlar. Böylelikle hakikatten uzak bir yaşamın merkezinde yer alırlar.

4. Her İki Âyette Geçen “Nûr” ve “Zulmet” Kavramlarının Çağrışımları

Âyette “nûr” kelimesinin zıddı ve “zulmet”in çoğulu "zulem, zulemat, zulmat, zalmâ ve zulumat" şeklinde gelen bu kavram her türlü aklî, zihnî, maddî-manevî karanlık, ışığın (nurun) kaybolup gitmesi anlamına gelir.⁵³ Kur'an'da bu kelime "zulmet" olarak değil de çoğul haliyle "zulümat" şeklinde yirmi üç defa geçmekte, genel olarak bunun on altısı karanın, denizin ve gecenin karanlıkları şeklinde dünyevî karanlık, yedisi de mecâzî olarak itikadi, davranışsal ve ahlakî ekseninde cehalet, fısık, küfür ve şirk karanlığı anlamına gelmektedir.⁵⁴ Bu bağlamda “zulümat” olgusunun dünyevî ve uhrevî anlam boyutu olduğunu söylemek mümkündür.

⁵¹ Begâvî, *Meâlimü't-tenzil*, 6: 52; Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, (İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2013), 13: 399-405.

⁵² Râzi, *Mefâtihu'l-gayb*, 24: 400.

⁵³ Ebü'l-Fazl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisanü'l-arab*, (yy. Dârü'l-Meârif, 1955), 31: 2759.

⁵⁴ Muhammed Fuad Abdülbaki, *el-Mücemü'l-müfehres li elfâzi'l-kur'âni'l-kerîm*, (Kahire: Darü'l-Hadis, 2001), 538-539; Ayrıntılı bilgi için bkz. Ömer Çelik, "Kur'an-ı Kerim'de Nur Kavramı", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 16-17, (1998-1999): 123-171.

Ayrıca “zulmet”, aydınlanabilme özelliği olan bir nesnede nûr'un ve ışığın olmaması anlamına gelir.⁵⁵ Bu kavramın bir diğer anlamı ise “noksanlık” manasına gelir. Bu da, karanlığın ışıktan yoksun ve uzak olduğunu gösterir. Konuyu toparlamak adına şunları söylemek mümkündür: Nûru yitiren veya onu önemsemeyen insan afallar, bocalar ve bunalıma maruz kalır. Işığı yitirmek, kasvetli ortama ve kaosa düşmektir. Kaos ve kasvetin egemen olduğu bir ortamda çıkış yolu tek olmaktan çıkar birçok hale gelir. Bunun sonucunda da insan şüphelere ve iç acılarına yenik düşer. Bu kaotik ortam beraberinde güvensizliği, emniyetsizliği ve huzursuzluğu getirmektedir. Tevhid, nurdur ve yolu da tektir; şirk çokluk, girift ve karmaşadır. Tevhid, mutluluk ve güven; şirk ise buhran ve huzursuzluğun nüvesidir. Bu mülahazalara “Dünyada çok zulmet (karanlık) vardır.” cümlesiyle katılan Elmalılı (ö.1948) konuya ilişkin şunları kaydeder: Bütün bu karanlıkları ortadan kaldıracak nur ise, birdir ki, o da Hakk'ın nûrudur. Herhangi bir konuda Hakk'ın nûru olmayınca insanı her tarafından sayısız karanlıklar çepeçevre sarar. Hakk'ın nûru ortaya çıkınca da o karanlıklar ortadan kalkar. Hakk'ın nurunun olmadığı yer ve gök bir hiç mesabesindedir. Gündüzün, gece; gözlerin, kör; kulakların sağır; kalplerin, bin çeşit kuruntu, kararsızlık ve buhranlar içinde olması demektir. Kur'ân'da nûrun müfred kalıbıyla, karanlığın çoğul sığasıyla gelmiş olması, doğrunun bir; yanlışın çok olmasına işaret eder. Dolayısıyla bireyler, İslâm'ın doğru çizgisinden ayrıldığında sayılamayacak kadar birçok yanlış yöne kayar.⁵⁶

Âyette geçen “nûr” kavramı hakkında tefsirlerde birçok bilgi mevcuttur. Ayrıca konu hakkında kitaplar bile yazılmıştır.⁵⁷ Müfessirlerin geneli, “nûrun Allah olamayacağı” öncülünden hareketle burada mecâzî bir anlatının olduğunu ve nûr kavramının te'vil edilmesi gerektiğini ifade eder. Bu değerlendirme hakkında Gazâlî şunları kaydeder: Nûr kelimesinin, kavrama yeteneği ve manevî gelişimi farklı irfan seviyesine göre birçok aslına uygun nitelikler taşıyan gerçek anlamı bulunmaktadır. Avama göre nûr, belirginliğe işaret eder. Zuhur ise göreceli bir şeydir. Bir şey yerine göre başkasına zâhir olur ve yerine göre de başkasından gizlenir. Bu kesime göre en güçlü idrak aracı duyular ve işin durumuna

⁵⁵ Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Ali es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî el-Hanefî, *Kitâbü't-ta'rifât*, (Beirut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1983), 143.

⁵⁶ Ahmed Kalkan, *Kavram Tefsiri*, (İstanbul: Davut Emre Yayınevi, 2011), 1944-1971.

⁵⁷ Bu kavrama Gazâlî (ö. 505/1111) de gereken ilgiyi göstermiş bu kavramın anlam inceliklerini ayrıntılı olarak *Mişkâtü'l-Envâr* isimli eserinde ele almıştır.

NÜR SÜRESİ 39-40. AYETLERİ BAĞLAMINDA İNKÂRCI TUTUM VE DAVRANIŞLARIN
ALLAH KATINDAKİ DEĞERİ

göre de görme duyusudur. Buradan hareketle, güneş ve lamba gibi hem kendini (bi zatihî zahir) hem başka şeyleri gösteren (li gayrihi muzhir) nesneye "nûr" denildiğine dair ima ve ihsas vardır.⁵⁸

Zuhurun (belirme ve görünme) ışık ve gören göz (görme duyusu) olmak üzere iki ögesinden bahseden Gazâlî konuya ilişkin şunları kaydeder: Görme duyusu olmazsa ışık görünmeyi (zuhur) sağlamaz. Göz nuru insanı eşyaya muhatap kılar. Bundan dolayı görme duyusuna hakiki anlamda nûr denilmiştir. Ayrıca, insanı diğer canlı varlıklardan ayıran en önemli özelliği aklının olmasıdır. Aklın nelîği bilinmemekle birlikte onun yaşamdaki etkileri bilinebilir. Şu halde akla da nûr demek bir başka ifadeyle akıl nuru demek daha uygundur. Çünkü akıl nuru insana eşyanın hakikatini kavratır. Gazâlî hem göze hem de akla gerçek anlamda "nur" denildiğini aktardıktan sonra devamlı şu değerlendirmeyi yapar: Göz nuru için güneş ne ise akıl nuru için de Kur'ân odur. Bu bakımdan Kur'ân nurdur. Nûrun fizik ve fizikötesinde, son noktadan başa ve kaynağa doğru bir dizilimi vardır, kaynağa yükseldikçe nûr kavramının hakikatine yaklaşılır. Bu sıralama sonsuza doğru süregelen değildir. O'nun nûru başka bir membadan gelmez. İşte gerçek anlamda nûr O'dur ve -bu mana göz önüne alındığında- başka şeylere nûr ismi mecazen verilmiş sayılır. Varlığı ezeli ve sonsuz olan tek varlık Allah'tır; diğerlerinin varlığı O'na bağlıdır, O'ndandır. Şu halde ontolojik açıdan hakiki nûr da Yüce Allah'tır.⁵⁹

Gazâlî, Allah'ın nûr olarak nitelendirilmesinden O'nun, âlemin ve idrak eden kuvvetlerin yaratıcısı olması manasını çıkarırken Râzî ise Allah'ın göklerin ve yerin nûru olarak nitelendirilmesinin", Allah'ın göklerin ve yerin rehberi olduğu şeklinde bir anlam çıkarmakta, neticede her iki görüşün aynı manaya geldiğini zikretmektedir.⁶⁰ Görüldüğü gibi Râzî, Gazâlî'nin nûr hakkındaki görüşünü aktardıktan sonra kendisinin görüşü ile onun görüşünü uzlaştırma arayışına girmektedir. Çağdaş düşünürlerden Muhammed İkbal (ö.1938), Kur'ân'da Allah için kullanılan nûr veya ışık sözcüklerini farklı yorumlamak gerektiğini ifade ederek konuya ilişkin şunları söylemektedir: Bugünkü fizik bilimine göre ışık hızını geçen hareket sistemleri ne olursa olsun hiç bir şey

⁵⁸ Gazâlî, *Mişkâtü'l-envâr*, trc. Süleyman Ateş (İstanbul: Bedir Yayınevi, 1994), 15- 40.

⁵⁹ Gazâlî, *Mişkâtü'l-envâr*, 15- 34.

⁶⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 23: 378-389; Muhammed b. el-Hasan b. Fûrek, *Tefsîrî ibn fûrek*, (Mekke: Camiatü Ümmi'l-Kurâ, 2009), 1: 143; Ayrıca bkz. Kurul, *Kur'ân Yolu*, 4: 79-83.

yoktur. Bu değişiklikler dünyasında ancak nûr ve ışığın nelik ve nicelik bakımından mutlak zata en yakın olduğu O'na en çok benzediği söylenebilir. O halde ışığın Allah'a benzetilmesiyle ilgili istiarenin modern bilim açısından Allah'ın her yerde olma özelliği ile değil, Onun mutlaklığını ve gerçekliğini ifade ettiği anlaşılmalıdır.⁶¹

Muhammed Hamdi Yazır (ö.1948) da, dünyada ışığın (ziya)nın dikkat çekici önemli bir öge oluşuna vurgu yaptıktan sonra nûr kavramıyla ilgili şu tanımlamayı yapar: Nûr, ışığın gözümüze teması anında ufuklarda bulunan şeylerle nefislerdeki birbiri ulaması halinde parlayan ve üzerlerine yansıdığı nesnelerin dış yüzeylerini ortaya çıkaran temiz ve ince tecellisidir. Nûr, ışığın özel bir belirmesi olan akla ışıktan farklı ve bazen ona karşılık kullanılır. Dolayısıyla nûr, güzellik belirtisi olan ince ve hoş bir ışık tecellisidir ve bundan dolayı her zaman övmek için kullanılır. Nûr zulmetin tam tersidir. Işığa, ışığın yansımalarına nûr denildiği gibi, gerek duyguya gerek akıl ve idrake ait her çeşit karanlıkların zıddı olarak vicdan, firaset ve kavrayışında yayılan gerek insanın dışındaki aleme ve gerekse insanın kendisine olan tecelliyâtın hepsine de nûr denilir.⁶² Anlaşılacağı üzere, "nûr" kavramına yüklenen bu anlamlar, yapılan farklı yorum ve analizler "nûr" kelimesinin farklı şeylerdeki izleriyle ilgilidir. Çünkü nûr ile etraf aydınlanmakta ve görülmektedir.

Bu mükemmel alegorik anlatımda ifade edilen karanlıklar hakkında ulemanın kaydettikleri bilgiler şunlardır. Söz gelimi sahâbeden Ubeyy b. Ka'b, kâfirin her halinin karanlığa çıktığını ifade ederken şunları kaydeder: "Kâfir, söylemi, tutum ve davranışı, girişi ve çıkışı, en sonunda cehenneme girişi" şeklinde olmak üzere beş zulüm içinde gidip gelecektir."⁶³ Bu konuda bir diğer tasnif müfessir Râzî'ye aittir. O burada yapılan teşbihin açıklamasına ilişkin gelen görüşleri derli toplu bir şekilde şöyle sıralamaktadır:1) Allah Teâlâ, denizin, dalgaların ve bulutun karanlığı olmak üzere üç çeşit karanlıktan söz etmektedir. Kâfirin duyusu, düşünüş ve davranımları da aynen böyledir. Onun da üç

⁶¹ Muhammed İkbâl, *İslâm'da Dinî Düşüncenin Yeniden Doğuşu*, trc. Ahmet Asrar (İstanbul: Birleşik Yayınları, ty.), 94.

⁶² Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili*, (İstanbul: Eser Yayınları, ty.), 5: 3516.

⁶³ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, *Câmiü'l-beyân fi te'vilî'l-kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, (yy: Müessesetü'r-Risâle, 2000), 19: 198-199; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 24: 400.

NÖR SÜRESİ 39-40. ÂYETLERİ BAĞLAMINDA İNKÂRCI TUTUM VE DAVRANIŞLARIN
ALLAH KATINDAKİ DEĞERİ

karanlığı vardır: İnanç, söz ve edim karanlığı. 2) İnkârcuların kalbi, gözü ve kulağı bu üç karanlığa benzetilmiştir. 3) Kâfir bilmez, bilmediğini de bilmez. Bütün bu olumsuzlukların farkında olmadığı için bilgili olduğunu zanneder. İşte anlatılan bu üç durum, karanlıklara benzetilmiştir. 4) Bu karanlıklar üst üste durmaktadır. Küfründeki ısrarcı tutumundan ötürü kâfirin üzerinde de, sapıklıklar üst üste yığılmış bir haldedir. Kaldı ki, en belirgin kanıtlar ona söylene bile bunları idrak edemez. 5) Bunlar, karanlık göğüs içindeki karanlık kalptir.⁶⁴ Bir başka ifadeyle “Yüce Allah burada üç çeşit karanlığın birincisi denizin karanlığını, inkârın; dalgaların karanlığını amellerin; bulutların karanlığını da kötü düşüncelerin karanlığına benzettiği söylenebilir. Dalgalar hareketi yani ameli, bulutlar da yukarıda olduğundan beyni temsil etmektedir. Şöyle bir bağlantı da kurulabilir: İnkâr gönlü; dalgalar nefsin kötü arzularını; bulutlar da beyni ifade eder. İşte bu insanların iç dünyası karanlık içinde kalmıştır. Bu dünyada beyni, gönlü ve nefsi karanlık bataklığında yoğrulan bireyin tutum ve davranışları, elbette mahşer gününde de koyu bir karanlık içinde kalacaktır.”⁶⁵

Bir başka yoruma göre ise âyette dört karanlıktan bahsedilmektedir. Âyetteki bu semboller şöyle açıklanmaktadır: Denizin dibinin karanlığı fitrî dinden yararlanmamanın verdiği birinci körlük; denizin üzerindeki birinci dalganın artırdığı karanlık, akli kullanmamanın verdiği ikinci körlük; denizin üzerindeki ikinci dalganın eklediği karanlık Hz. Peygamber(sav)’in uyarılarına uymamanın verdiği üçüncü körlük; denizin üzerini kaplayan yağmur bulutlarının oluşturduğu karanlık ise vahye teslim olmayıp onun rehberliğini benimsememenin verdiği dördüncü körlüktür. Dolayısıyla böylesine karanlık bir denizin dibindeki bu birey tam dört kat körlük ve karanlık içerisinde hakikatten habersizdir.⁶⁶ Yapılan bu tür yorumların temeli ve isnadı olmadığı için bunlara mesafeli durmanın daha mantıklı olduğunu düşünüyoruz. Nitekim İbn Atıyye (ö. 542/1148) âyette geçen karanlıklara(sembollere) eşleştirilen yorumların zorlama

⁶⁴ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 24: 400; Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*, (İstanbul: Bilmen Yayınevi, ty.), 5: 2366.

⁶⁵ Begâvî, *Meâlimü't-tenzil*, 6: 52; Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, 13: 399-405.

⁶⁶ M. Zeki Duman, *Beyânü'l-Hak (Kur'an'ı Kerim'in Nüzûl Sırasına Göre Tefsiri)*, (Ankara: Fecr Yayınları, 2008), 3: 478.

olduğunu belirtir.⁶⁷ Şevkânî (ö.1250/1834) yapılan bu yorumlar Arapça'nın dil mantığına ve anlam örgüsüne uymadığı için “ وَهَذَا تَفْسِيرٌ هُوَ عَنِ لُغَةِ الْعَرَبِ بِمَكَانٍ ” “ bu tür yorumları “Bu, Arapça açısından uzak anlamlar içeren bir tefsirdir” şeklinde değerlendirir.⁶⁸

Söz konusu ayetlerdeki teşbihlerle alakalı çok önemli bir başka tasnif Zemahşerî (ö. 538/1144)'ye aittir. Ona göre âyette mürekkebe ve mufarrak teşbih olmak üzere iki teşbihe yer verilmiştir. Âyette yapılan benzetme teşbih-i mürekkebe kabul edilirse, âyetten şöyle bir anlam çıkar: “Kim Allah'a ortak koşarsa, o kendisini, büyük bir helak ile yok eder. Ancak Yüce Allah müşriğin halini, gökten düşüp de, kendisini kuşların çekiştire çekiştire parçaladığı, parça ve cüzlerinin kuşların kursaklarında dağılıp yok olmasına benzetmekte veya şiddetli kasırganın esip de onu, çok derin helak uçurumlarına savurduğu kişinin durumuna benzetmektedir.

Eğer buradaki teşbih, teşbih-i müferrak kabul edilirse, o zaman şöyle denilebilir: Yüce Allah yükselme boyutuyla imanı semâ'ya; imanı terk edip Allah'a ortak koşanı da, semâdan düşene; onun fikirlerini darmadağın eden istek ve arzuları onu kapalı kuşlara; onu dalâlet vadilerine yuvarlayan şeytanı da, onu ölüm vadilerine fırlatan rüzgâra benzetmiştir.⁶⁹ Bir başka ifade ile bu misaldeki “gök” insanın aslî fitratı anlamındadır. İnsan başkasının değil Allah'ın kuludur ve yaratılıştan tevhid esasını kabule yatkındır. Bu nedenle peygamberlerin davetini kabul edenler fitratlarını korurlar. Bunun tam tersine Allah'ı inkâr eden veya O'na ortak koşan kimse ise bu aslî fitrat “gök”ünden aşağı düşer. İşte o zaman ya örnekteki düşen adamı kapalı kuşlara benzer, nefsinin ve şeytanların kölesi olur. Veya burada insanın fikrini karıştıran görüşler kuşa benzetilmiştir.

⁶⁷ Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdirrahmân b. Gâlib el-Muhâribî el-Gırnâtî el-Endelüsî, *el-Muharrarü'l-vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-azîz*, thk. Abdusselam Abdüşşâfi Muhammed, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2011), 4: 187-188.

⁶⁸ Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, *Fethu'l-kadir el-câmi beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min ilmi't-tefsir*, thk. Yusuf el-Gûş, (Beyrut: Dâru İbn Kesir, 2007), 1018.

⁶⁹ Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî *ez-Zemahşerî, el-Keşşâf an Haqâiki gavâmizi't-tenzil ve uyûni'l-eqâvîl fi vücûhi't-te'vil*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, 1427), 3: 155; Nâsirüddîn Ebû Saîd Ebû Muhammed Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envârü't-tenzil ve esrârü't-te'vil*, thk. Muhammed Abdurrahman el-Maraşlı, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, h. 1418), 4: 71.

NÜR SÜRESİ 39-40. AYETLERİ BAĞLAMINDA İNKÂRCI TUTUM VE DAVRANIŞLARIN
ALLAH KATINDAKİ DEĞERİ

Kuş nasıl leşi dağıtıp götürürse işte bunlar da onun hakikatini parçalar ve yok eder.⁷⁰

Âyetteki verilen örnekte rüzgâra benzeyen istekler, nefsinin kölesi olur ve sapıklığın en derin çukurunda bocalar.⁷¹ Bu itibarla aslî fitrattan kopmadan yaşamının önemi ortaya çıkar aksi takdirde istenmeyen ve hayırlı olmayan kulvarlarda koşan yorgun bir yarışçı gibi boşa efor harcar.⁷² Dolayısıyla konu hakkında bir teşhiste bulunmak gerekirse şunlar söylenebilir: İmân, insanın içindeki anlamsızlığı anlamlı hale getirir. Ümitsizliği siler. Olaylara ve yaşadıklarına karşı sabır gücünü artırır. Onu lüks ve konfordan uzaklaştırıp daha mutlu ve huzurlu bir hayat yaşamaya yönlendirir. Dünya hayatının gaye olmadığını, gayeye giden yolda sadece bir araç olduğuna dikkat çeker. Böylece iman nuruyla nurlanan mü'min, yokluk ve sıkıntı içinde de olsa hep mutlu ve huzurludur. İşte huzurlu ve içine sinen bir yaşamın düsturu imandan geçer.

5. İnkârın Bireyde Oluşturduğu Hezeyanlar

İmanı olmayan kişi ise, şüpheli, ümidini yitirmiş ve huzursuzdur. Dünya hayatı ve nimeti onun tek gayesidir. Kısır çalı fidanları üzerinde taze gülleri görme derdine düşer.⁷³ Bu bağlamda Allah Teâla inkârcı putperesti ve müşriği betimlerken, psikolojik yapılarını belirtirken ilgili âyetle çok çarpıcı bir anlatım tarzı ortaya koymuştur. İnkârcılar hakkında yapılan yukarıdan düşme, kuş tarafından kapılma ve rüzgâr tarafından savrulma gibi⁷⁴ benzetmeler inkârcının

⁷⁰ Ali Arslan, *Büyük Kur'an Tefsiri*, 11: 487-488.

⁷¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-kur'ân*, 3: 230.

⁷² Ali Arslan, *Büyük Kur'an Tefsiri*, 11: 487-488.

⁷³ Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 8: 4023.

⁷⁴ Allah Teâla inkârcıların fiillerini, fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle savurduğu bir küle benzetmiştir. (el-İbrahim 14/18.) Onların eylemleri ne kadar iyi ve fazla olursa olsun, sonuçta ahirette kendilerine bir iyilik vermeyecektir. Yüce Allah, kâfirin tutum ve davranışlarını tabiat olaylarından örneklemeler sunarak bize anlatmaktadır. Âyette ilgili davranışın "küle" benzetmesinden iki anlamın çıkacağını söylemek mümkündür: Bir maddenin yanıp kül olması aslının değişmesi demektir. Bir daha eski haline dönmesi mümkün değildir. Bir diğer anlam ise sudur: "kül" dışarıdan gelen rüzgâr gibi bir etkiye karşı direnme gücü yoktur, etrafa saçılır. Dolayısıyla kötü olan kişi hiçbir kıymete ve değere sahip değildir. İnkâr eden kişi de amellerini yakıp küle döndürür. Kül olarak bile yanında kalmayıp rüzgârın önünde etrafa savrulmuş kül olur. Demek ki, inkâr, amellerin aslını değiştiriyor. O zaman iman, amelleri sağlamlaştırıp kökü sağlam bir ağaç gibi rüzgârın önünde durmasını sağlar. (Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, 9: 195-199; Ebû'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. el-

kişiliğindeki köksüzlüğü ve kararsızlığı beyan eder. Şimdiye kadar bütün başvuru yöntemlerin ve tedbirlerin inkârcının manevî boşluğuna çözüm üretmediği anlaşılmaktadır. Aslına bakılırsa âyette Allah'a ortak koşanların tavırlarını dile getiren gerçek bir durum ortaya konmuştur. Ne üzücü bir durumdur ki, onlar da imanın erdemlerinden yoksun bir şekilde sonu bilinmeyen bir boşluğa doğru yol alırlar. İmanın yitiği, kaosun, kaotik bir ortamın, çok karamsar bir tablonun çizilmesi anlamına gelmektedir.

Sistematik bir inanç bütünlüğünü içeren İslam, mü'minlere arzuladıkları psikolojik tatmini her şekilde sağlar. İnanç esaslarını tevhid merkezli Kur'ân'dan alan biri duygu, düşünce ve tutumlarında tam bir bütünlük yaşar. İnkârcı ise sahip olduğu inanç yapısı gereği kişilik parçalanmasına yakalanır. Tanrılaştırdığı güç, etki odakları, eğilimleri ve arzuları müşriğin bütüncül bir kişilik oluşturmaya engel olur. Kendine hükmeden güçlerdeki bölünmüşlük amaç ve gayelerdeki istikrarsızlığı ve belirsizliği beraberinde getirir. Bu ruh hali inkârcıyı yalın bir hayat yaşamaya sevk eder.⁷⁵ İnkârcılık bilgisizliğin ve acizliğin itirafı olduğundan onun ne ahlâkî ne de ilmî bir değeri vardır. İslam'a karşı zihnî, fikrî ve pratik hazırlığı olmayan bir kişinin ortaya koyduğu herşey kıymetsizdir.⁷⁶ İslamdan önce Arapların inanç dünyasının temeli politeizme dayalı bir tanrılar panteonuna (topluluğuna) dayanmaktadır. Araplar tapındıkları tanrısal varlıkların adlarını genellikle kişi ismi olarak kullanmışlardır. Dolayısıyla Tevhid inancı doğrultusunda Kur'ân, cahiliye dönemi Araplarının yanlış Allah tasavvuruna dikkat çekmiş ve bu yanlış eleştirmiş, Onların Allah'a gerektiği gibi değer vermediklerine işaret etmiştir.⁷⁷

Burada yeri gelmişken ele alınabilecek bir diğer konu da şudur. Yukarıda belirtildiği gibi inkârcıların bu psikolojik tutumlarının tezahürleri, kendilerini fatalistik⁷⁸ bir düşünceyi savunma mekanizması olarak kullanmaya yönlendirir.

Mufaddal er-Râgıb, *Tefsîrü'r-râgıb el-isfehâni*, thk. Adil b. Ali eş-Şiddî, (Riyad: Medâri'l-Vatan, 2003), 1: 818-819.

⁷⁵ Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur'ân'da İman*, (İstanbul: Yalnızkurt Yayınları, 1997), 647.

⁷⁶ Şehbenderzâde Filibeli Ahmet Hilmi, *İslam Tarihi*, sad. Hüseyin Rahmi Yananlı (İstanbul: Huzur Yayınevi, 1988), 2: 523-533.

⁷⁷ Şinasi Gündüz, *Yaşayan Dünya Dinleri*, (Ankara: TDV Yayınları, 2007), 59, 542- 545.

⁷⁸ Fatalizm, cebriyye, kadercilik, yazgıcılık veya sabit kadercilik isimleriyle bilinmektedir. Bu akıma göre, her şey önceden tabiatüstü bir güç tarafından belirlenmiş ve hiçkimse bu belirlenmiş yazgıyı değiştiremez. Fatalizm, determinizmi ve nedensellik ilkesini ve insanın iradesi-

NÜR SÜRESİ 39-40. ÂYETLERİ BAĞLAMINDA İNKÂRCI TUTUM VE DAVRANIŞLARIN
ALLAH KATINDAKİ DEĞERİ

Kur'ân inkârcıların karakterlerinin çerçevesini çizerken onların bu koyu kaderci düşünce yapılarından bahseder. Onlar, iman davetiyesini bu yanlış düşünceyi savunmak suretiyle reddederler. Bu savunma mekanizmasına iten etkili unsur kanaatimizce Nûr Sûresi 40. âyetin devamındaki şu ifadedir. "Bir kimseye Allah nûr (aydınlık) vermemişse, artık o kimsenin ışık bulma umudu yoktur." (en-Nûr 24/40) Bu ve buna benzer âyetler atomik okumalar neticesinde insanın iradesiz bir varlık olduğu yargısına götürebilir. Ancak şu kadar var ki âyetler kendi bağlamları ve bütünlük esasına göre okunduğu zaman vahyin verdiği mesaj doğru anlaşılıp doğru yorumlanabilir.

Nitekim aklını kullanmayan, vicdanının sesini dinlemeyen, peygamberlerin ikazlarına kulak asmayan ve vahyin kılavuzluğundan yararlanmayan bir kişi tüm aydınlanma kanallarını tıkamış olmakla kalmaz aynı zamanda tutku ve arzularının tutsağı haline gelmenin verdiği karanlıklarla kuşatılmış olur. Dolayısıyla fitrî din, akıl, nübüvvet ve ilâhi buyruk gibi en kıymetli nur kaynağı olan dört kurtuluş yolundan faydalanıp yapay olmayan hakikati göremeyen birini doğruya götürecek bir ışık olamaz. Başka türlü aydınlanması da sözkonusu değildir.⁷⁹

Netice olarak Allah katında söz ve edimleri değerli kılan yegâne ölçü imandır. Onun için kâfirin amelleri değerlendirilmeye alınmayacaktır. Kâfir hayırlı yapıp ettiklerinin karşılığını dünyada alacak ahirete dönük bir yarara sahip olmayacaktır. Böylece imanın amelin değerini ve hayırlı oluşunu belirleyen bir işlevselliği vardır. Yüce Allah, hayırlı amel yaptığını sanıp da, amelinden hiçbir yarar görmeyen insanın pişmanlığını ifade ederek bizleri ve sonraki kuşağı eğitmektedir. Böylelikle ilâhî vahiy hayatın narinliği, kısalığı ve aldatıcılığı karşısında insanı silkeleyerek kendine gelmesini hedeflemektedir.

nin özgürlüğünü onaylamaz. Bu duruma göre, varlıklar birer otomat, birer etkisiz elemandır. Böylece bireyler, yaşadığı olayların sorumluluğunu doğaüstü bir güce yüklemek suretiyle kendini aldatmış olmaktadır. (Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur'ân'da İman ve İnkâr Psikolojisi*, 586; Abdurrahman Kasapoğlu, "Kur'ân Açısından Fatalizm-İnkârcıların Bir Tutumu Olarak Kadercilik", *Hikmet Yurdu*, 1/1, (2008): 87-107; Âlim Kaya, Binaz Bozkur, "Kadercilik Eğilimi İle Özyeterlik İnancı ve Savunma Mekanizmaları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Ege Eğitim Dergisi*, 18/1, (2017): 124-145; Kılıç Aslan Mavil, "Güncel 'Kader' Tartışmalarına Bir Katkı", *Kelam Araştırmalar Dergisi*, 14/2, (2016): 408-442.

⁷⁹ M. Zeki Duman, *Beyânü'l-hak*, 3: 478.

Sonuç

Kur'ân'ı incelediğimiz zaman onda birçok insan davranışından bahsedilmekte, insanın inanç durumu, inkâr duygusu ve psikolojisi üzerinde özenle durulmakta, insan iman ve inkâr (küfür) açısından ele alınmaktadır. Yine Kur'ân birçok âyette inkâr psikolojisi ve inkârcıların kişilik özelliklerine dair etraflı açıklamalar içermektedir. Nitekim Nûr Sûresi 39-40. âyetlerinde inkârcılığın bireyler üzerinde oluşturduğu olumsuz etkilerden ve inkârcı davranışların Allah katındaki değerinden bahsedilmektedir.

Nûr 39. ve 40. âyetlere göre kâfirin yaptığı hayırlı işlerinden dolayı her ne kadar kendisi bundan dolayı bir yarar umit etse de, o bundan dolayı hiçbir mükâfat elde edemez. İman perspektifiyle yapılmayan her türlü tutum ve davranış da değersizdir. Âyette “nûr” kelimesinin zıddı ve “zulmet”in çoğulu zulmât kavramı her türlü aklî, zihnî, maddî-manevî karanlık tünel anlamına geldiği gibi ışığın (nurun) kaybolup gitmesi anlamını da ifade eder. Kur'an'da “nûr” olgusunun her yerde müfred kalıbıyla, karşıtı olan “zulüm” kelimesinin çoğul sığasıyla gelmesi doğrunun tek, yanlışın çok fazla olduğuna işaret eder. İnsan, İslâm'ın yolundan koptuğu sürece her tarafa giden yol da tabiatıyla yanlış olur.

Kur'ân'da Allah'ı inkâr edenler hakkında yapılan yukarıdan düşme, kuş tarafından kapılma ve rüzgâr tarafından savrulma gibi benzetmeler inkârcının kişiliğindeki köksüzlüğü ve kararsızlığı anlatır. Ayrıca kâfirin dağınık ve bölük pörçük bir zihin haritasını ortaya çıkarır. Şimdiye kadar bütün başvurulan metod ve önlemlerin manevî boşluğa deva olmadığı anlaşılmaktadır. İnkârcıların bu psikolojik tutumlarının tezahürleri, kendilerini fatalistik bir düşünceyi savunma mekanizması olarak kullanmaya yönlendirir. Kur'an inkârcıların karakterlerinin çerçevesini çizirken onların bu koyu kaderci düşünce yapılarından bahseder.

Hülasa edilecek olursa gerek Nûr 39 ve 40. Âyetler, gerekse bu minvalde değerlendirdiğimiz diğer âyetler muhataplarına şu bilinci ve bilgiyi sunmaktadır: Amelleri Allah katında değerli kılan yegâne şey imandır. Onun için kâfirin amelleri değerlendirilmeye alınmayacaktır. Zira dünyada kendi çıkarına göre davranan, koşullardan kendi çıkarına yararlanan yaşamı ilke edinen birinin ahirette sevap beklentisinde olması paradoks bir tutum anlamına gelir. Kâfirin iyi yapıp ettikleri şeyin karşılığı dünyada olacak ve faydalı işleri âhirette değer-

NÖR SÜRESİ 39-40. AYETLERİ BAĞLAMINDA İNKÂRCI TUTUM VE DAVRANIŞLARIN
ALLAH KATINDAKİ DEĞERİ

lendirilmeye tâbi tutulmayacaktır. Böylece imanın gücü, etkinliği ve yararları amellerin sevap-mükâfat boyutuyla dönüşü olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Kaynakça

Akseki, Ahmed Hamdi. *Müslüman'a Büyük İlmihal (Dinî Dersler)*, İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1971.

Abdullah b. Ahmed b. Kudâme. *Lümatü'l-İ'tikâd*, thk. Bekir Topaloğlu. İstanbul: İfav Yayınları, 1993.

Aydın, Ferid. *İslam'da İnanç Sistemi*, İstanbul: Kahraman Yayınları, 1995.

Aydın, Hayati. *Kur'ân'da İnsan Psikolojisi*, İstanbul: Fecr Yayınları, 2002.

Başgil, Ali Fuat. *Din ve Laiklik*, İstanbul: Yagmur Yayınları, 1996.

Bayrakdar, Mehmet. , "İslam ve Sosyal Değişim", *Din ve Toplum*, 2/1, (Temmuz 2008): 7-14.

Bayraklı, Bayraktar. *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2013.

Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kur'ân'ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*, İstanbul: Bilmen Yayınları, ty.

Cündioğlu, Düccane. *Hiz. İnsan*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2011.

Demir, Şehmus. *Kur'ân'ın Temel Hedefi*, Ankara: Fecr Yayınları, 2014.

Demirci, Muhsin. *Kur'ân'a Göre İnsan ve Sorumlulukları*, İstanbul: İfav Yayınları, 2010.

Derveze, M. İzzet. *et-Tefsîrü'l-hadîs* trc. Şaban Karataş, Ahmet Çelen, Mehmet Çelen. İstanbul: Düşün Yayınları, 2014.

- Doğan, M. Sait. “Sosyal Değişme ve Din”. *Istanbul Journal of Sociological Studies* 27 (Eylül 2011): 41-48.
- Duman, M. Zeki. *Beyânü'l- hak (Kur'an'ı Kerim'in Nüzûl Sırasına Göre Tefsiri)*, Ankara: Fecr Yayınları, 2008.
- el-Âlûsî, Ebû's-Senâ Şihabüddin Mahmud. *Rûhu'l-maânî fî tefsîri'l-kur'âni'l-azîm ve's-seb'i'l-mesânî*, Lübnan: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyyi, 1985.
- el-Askerî, Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl, *el-Furûk fî'l-lüğa*, trc. Veysel Akdoğan. İstanbul: İşaret Yayınları, 2009.
- el-Begavî, Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mesud. *Meâlimü't-tenzil fî tefsîri'l-kur'ân*, thk. Muhammed Abdullah-Osman Cuma Damiri-Süleyman Müslim. yy.: Dârü Tayyibe, 1997.
- el-Belhî, Ebû'l-Hasen Mukâtil b. Süleyman b. Beşir el-Ezdî. *Tefsîrü mukâtil b. süleyman*, thk. Abdullah Mahmud Şahâne. Beyrut: Dârü İhyâi't-Türas, 1423.
- el-Beyzâvî, Nâsîrüddîn Ebû Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed. *Envârü't-tenzil ve esrârü't-te'vil*, thk. Muhammed Abdurrahman el-Maraşlı. Beyrut: Dârü İhyâi't-Türas, 1418/1997.
- el-Cevherî, Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd. *es-Sihâh Tâcü'l-lüğa ve sıhâhu'l-arabiyye*, thk. Ahmed Abdulgafur Attar. Beyrut: Dârü'l-Âlem, 1987.
- el-Cevziyye, Cemalüddin Ebûl-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed. *Zadü'l-mesîr fî ilmi't-tefsir*, thk. Abdurrezzak el-Mehdi. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-Arabî, 1422/2001.
- el-Cezâiri, Câbir b. Musa b. Abdulkadir b. Câbir Ebû Bekir. *Eyserü't-tefâsir li kelâmi'l-aliyyi'l-kebîr*, Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 2003.

NÖR SÜRESİ 39-40. AYETLERİ BAĞLAMINDA İNKÂRCI TUTUM VE DAVRANIŞLARIN
ALLAH KATINDAKİ DEĞERİ

- el-Cürcânî, Ebû Bekr Abdülkâhir b. Abdirrahmân b. Muhammed. *Dürcü'l-fürer fi tefsîri'l kur'âni'l-azîm*, Ürdün: Dâru'l-Fikir, 2009.
- el-Cürcânî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Hanefî. *Kitâbü't-ta'rifât*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983.
- el-Endelüsî, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdirrahmân b. Gâlib el-Muhâribî el-Gırnâtî. *el-Muharrarü'l-vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-azîz*, thk. Abdusselam Abdüşşâfi Muhammed. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye 2011.
- el-Fîrûzâbâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kub b. Muhammed. *el-Kâmûsü'l-muhît*, Lübnan: Müessesetü'r-Risale, 1987.
- el-Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed et-Tûsî. *Faysalü't-tefrika beyne'l-islam ve'z-zındıka*, thk. Mahmud Beycû. yy.: Dâru'l-Beyrûtî,1993.
- el-Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed et-Tûsî. *Mişkâtü'l-envâr*, trc. Süleyman Ateş. İstanbul: İşaret Yayınları, 1994.
- el-Gırnâtî, Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kelbî. *Kitâbu't-teshîl li ulûmi't-tenzîl*, thk. Abdullah el-Halid. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1416.
- el-İsfehânî, Ebü'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal. *el-Müfredât li elfâzi'l-kur'ân*, thk. Safvan Adnan Dâvûdî. Dimeşk: Dâru'l-Kalem,2009.
- el-İsfehânî, Ebü'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal. *Tefsîrü'r-râgıb el-isfehânî*. thk. Adil b. Ali eş-Şiddî. Riyad: Medârü'l-Vatan, 2003.

- el-Kurtubî, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî. *el-Fasl fi'l-milel ve'l-ehva ve'n-nihal*, nşr. Muhammed Ali Sabîh. yy: Mektebetü'l-İslami'l-Alemi, 2014.
- Gökberk, Macit. *Felsefe Tarihi*, İstanbul: Remzi Yayınları, 1998.
- Hakkı, İzmirli İsmail. *Yeni İlmi Kelam*, İstanbul, 1340.
- Harputî, Abdullatif. *Tenkihu'l-kelam fi akâidi'l-İslam*, İstanbul: Dârü'l-Fünun, 1330.
- Hilmi, Şehberderzade Filibeli Ahmet. *İslam Tarihi*, sad. Hüseyin Rahmi Yananlı. İstanbul: Huzur Yayınları, 1988.
- Hökekleli, Hayati *Din Psikolojisi*, Ankara: TDV Yayınları, 1996.
- Izutsu, Toshihiko, *Kur'ân'da Dînî ve Ahlakî Kavramlar*, trc. Selahattin Ayaz. İstanbul: Pınar Yayınları, 2010.
- İbn Aşur, Muhammed et-Tahir. *Tefsîrû't-tahrir ve't-tenvîr*, Tunus: ed-Dârü't-Tunûsiyye, 1984.
- İbn Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. *Tezkiretü'l-erib fi tefsîri'l-garîb*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.
- İbn Kesir, Ebü'l-Fida İsmail b. Ömer el-Kureşî el-Basrî. *Tefsîrû ibni kesîr*, thk. Sami b. Muhammed b. Selâme. yy: Dârü Tayyibe, 1999.
- İbn Manzur, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfîi. *Lisânü'l-arab*, yy: Dârü'l-Meârif, 1955.
- İbn Teymiyye, Ahmed b. Abdülhalim. *Mecmûü'l-fetâvâ*, Mekke, 2005.

NÖR SÜRESİ 39-40. AYETLERİ BAĞLAMINDA İNKÂRCI TUTUM VE DAVRANIŞLARIN
ALLAH KATINDAKİ DEĞERİ

İbnü'l-Vezîr, Ebû Abdullah Muhammed b. el-Murtaza el-Yemânî. *Îsârü'l-hak ale'l-halk fî reddi'l-hulâfâti ile'l-mezhebi'l-hak min usûli't-tevhid*, Beyrut, 1987.

Kalacî, Muhammed Ravvas. *el-Mevsûatü'l-fıkhiyyetü'l-müeyssera*, Beyrut, 2000.

Karaman, Hayrettin, Çağrı, Mustafa, Dönmez, İbrahim Kafi, Gümüş, Sadrettin. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Ankara: TDV Yayınları, 2006.

Kerimoğlu, Yusuf. *Kelimeler ve Kavramlar*, İstanbul: İnkılap Yayınları, 1990.

Kılavuz, A Saim. *Anahatlarıyla İslam Akaidi ve Kelama Giriş*, İstanbul: Ensar Yayınları, 1997.

Kurul. *Hadislerle İslam*, Ankara: TDV Yayınları, 2013.

Kurul. *Kur'an'ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, Ankara: TDV Yayınları, 2006.

el-Mâverdî, Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habib el-Basrî el-Bağdâdî. *tefsîrü'l-mâverdî (en-Nüket ve'l-Uyûn)*, thk. es-Seyyid b. Abdülmaksûd b. Abdürrahim. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, ty.

el-Merâgî, Ahmed Mustafa. *Tefsîrü'l-merâgî*, Mısır: Şirketü Mektebe ve Matbatü Mustafa, 1946.

en-Nahcuvânî, Nimetullah b. Mahmud *el-Fevatihul-ilahiyye vel-mefâtihu'l-gaybiyye*, Mısır: Dârü Kitâbî, 1999.

Okumuş, Ejder. *Kur'an'da Toplumsal Çöküş*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2007.

